

ARNOŠT WAHLA¹**ROZVOJ DIDAKTIKY GEOGRAFIE V ČESKOSLOVENSKU V LETECH
1956—1986**

Arnošt Wahla: Development of the Didactics of Geography in Czechoslovakia in 1956—1986. Geogr. Čas., 39, 1987, 1; 49 refs.

In 1986 is the 30th anniversary of the methodic conference, in which in Czechoslovakia foundations of modern didactics were laid officially for the individual educational subjects, among them also for the didactics of geography. During the past period the didactics of geography went very intensively into the geographical education to be more perfect at all the types of schools, it took part in creating educational curricula, textbooks, school geographical atlases, educational implements as well as in preparing the teachers of geography. At the same time the didactics of geography has developed as a young scientific discipline.

I. GEOGRAFICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ VE ŠKOLÁCH

Pro současné československé didaktiky jednotlivých vyučovacích předmětů se stal historickým mezníkem rok 1956. V tomto roce byla v Praze uspořádána metodická konference, na které byly v Československu oficiálně položeny základy novodobých didaktik jednotlivých vyučovacích předmětů, včetně didaktiky geografie (DG).

Podrobná analýza a hodnocení rozvoje DG v ČSSR posledních 30 let (1956—1986) dosud nebyla zpracována. Dílčí hodnocení provedli J. Janka (1970), H. Fričová (1968, 1980). Věnujme proto pozornost vybraným momentům tohoto vývoje a hledejme poučení z tohoto vývoje.

DG se rozvíjela v příznivých společenských i ekonomických podmínkách v období budování rozvinuté socialistické společnosti. Zvyšování vzdělanosti úrovně všeho lidu, zejména mladé generace, se stalo vedoucím programem školské politiky v ČSSR. S tím souvisí permanentní zdokonalování školské soustavy, změny učebních plánů škol a změny v učebních osnovách (připomeňme si realizaci učebních plánů z roku 1954, 1960).

Po zasedání ÚV KSČ v roce 1973, které se zabývalo socialistickou výchovou mladého pokolení a jeho přípravou pro život a práci v rozvinuté socialistické společnosti, byly zahájeny rozsáhlé práce na přípravě programového dokumentu Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy (1976), který na základě vývoje a současného stavu československého školství konkretizoval

¹ Doc. RNDr. Arnošt Wahla, CSc., Pedagogická fakulta, Dvořákova 7, 701 03 Ostrava 1.

základní principy socialistické školy do nového pojetí vzdělávací soustavy (od předškolní výchovy, přes výchovu a vzdělání na základních, středních a vysokých školách, ke vzdělání dospělých).

1 Vyučovací předmět zeměpis v učebních plánech škol

Vyučovací předmět zeměpis se stal trvalou součástí učebních plánů základní školy, gymnázia a některých středních odborných škol (např. SEŠ). Na vysokých školách se geografie vyučovala na universitách a samostatných pedagogických fakultách (dříve na pedagogických institutech). Rozhodující však není samo zařazení vyučovacího předmětu do učebního plánu, nýbrž skutečný počet vyučovacích hodin. Počet vyučovacích hodin zeměpisu na základní škole a gymnáziu činil:

v roce 1954	14 hod. týdně tj. celkem 462 hod.
1960	11 hod. týdně tj. celkem 363 hod.
1969	13 hod. týdně tj. celkem 429 hod.
1978	12 hod. týdně tj. celkem 420 hod.

Geografický obsah byl vždy součástí vyučovacího předmětu vlastivěda. Současný ryze geografický obsah vlastivědy ve 3. a 4. roč. základní školy zvyšuje počet hodin zeměpisné výuky na základní škole a gymnáziu na 525 hodin.

2 Učebnice geografie

Didaktika geografie se průběžně podílela na tvorbě učebnic zeměpisu. Bylo vydáno přes 100 titulů učebnic zeměpisu pro základní školy, gymnázia a některé střední školy. Velmi aktivně se na tvorbě učebnic podílili: J. Doubrava, L. Skokan, S. Mařan, A. Stejskal. Pedagogická praxe velmi kladně oceňovala gymnaziální učebnice zeměpisu A. Obermanna. Byl vytvořen soubor učebnic zeměpisu pro mládež vyžadující zvláštní péči v počtu 8 titulů. Pro střední odborné školy a střední odborná učiliště byly např. vydány učebnice zeměpisu cestovního ruchu, dopravního zeměpisu, hospodářského a spojového zeměpisu. Pro potřeby vysokých škol byly vydány desítky učebních textů a oficiálních učebnic. Z řady autorů připomeňme alespoň F. Vitáska, M. Riedlovou, J. Korčáka, V. Häuflera, V. Krále, L. Mišteru, M. Blažka.

Běžnou praxí se stala tvorba metodických příruček k učebnicím zeměpisu pro základní školy. Autory těchto příruček byli převážně autoři učebnic zeměpisu.

Tvorbu učebnic a metodických příruček zabezpečovalo SPN v Praze a Bratislavě (mapovou část učebnic vydává Nakladatelství dopravy a spojů). Zcela prokazatelné zásluhy na vydávání učebnic zeměpisu mají ve sledovaném období vedoucí redaktoři A. Obermann a J. Tarábková, J. Bešíková a J. Janega.

3 Geografické atlasy

Tvorba školních geografických atlasů byla zabezpečována kartografickými podniky v Praze a Bratislavě. Zvolená koncepce atlasů, že pro všechny typy škol bude jeden školní Atlas ČSSR a jeden školní Atlas světa, byl kritizován i obhajován. S Atlasem světa začal pracovat žák 6. ročníku (nyní 5. ročníku),

pracoval s ním student gymnázia i vysokoškolský student. Velmi příznivě byl pedagogickou praxí přijímán Atlas ČSSR (Atlas vyšel v 9 vydáních — nové 1. vydání Atlasu ČSSR je z roku 1984). Pro výborné didaktické i kartografické zpracování byl za velmi úspěšný čin pokládán Malý školní zeměpisný atlas.

Kladné hodnocení za školní kartografickou tvorbu patří Geodetickému a kartografickému podniku v Praze a Slovenské kartografii v Bratislavě (A. Hašek, J. Svoboda, V. Vokálek, M. Medková, M. Matula, J. Ščipák, J. Saitzová).

4 Učební pomůcky

Velká aktivita provázela tvorbu učebních pomůcek. Tvorbu a distribuci zabezpečovaly n. p. Komenium, Praha, Učebné pomůcky, Banská Bystrica a kartografické podniky. O jejich tvorbu pečovali A. Pauzová, P. Sihelský, J. Michalová. Tyto podniky vydávají pro všechny školy Přehledy učebních pomůcek, Přehledy školních filmů, Přehledy souborů diapositivů a školních filmů a každoročně seznamy — katalogy.

Didaktika geografie měla v ČSSR v uplynulých letech dvakrát možnost k mezinárodnímu srovnávání pedagogických prostředků a didaktické techniky používané ve vyučování předmětu zeměpisu (Interschola — Bratislava 1969, Schola nova — Brno 1975). V obou těchto případech bylo toto srovnání pro Československo příznivé, výjimkou byly transparentové materiály, které se tehdy ještě průmyslově v ČSSR nevyrobily. Od té doby byla zahájena tvorba i distribuce souborů transparentových fólií. Dosud nejrozsáhlejší soubor fólií pro geografii SSSR sestavila H. Fričová.

Školní geografické kabinetů škol jsou obecně přiměřeně vybaveny učebními pomůckami. Rozsáhlé jsou soubory kartografické (nástěnné, plastické, slepé mapy, glóbusy), soubory diapositivů a diafilmů. Nejrozsáhlejší pozornost vývoji nových učebních pomůcek věnoval O. Tichý, M. Papík, V. Cífková, L. R. Gutwirth, J. Chudý. O. Tichý ukončil v r. 1971 výzkum o vývoji učebních pomůcek pro matematický zeměpis. V publikované zprávě bylo 21 pomůcek. Didakticky nejceněnější pomůckou zavedenou do škol byl jeho model zdánlivé dráhy Slunce.

V roce 1959 ukončil A. Kolář výzkum školních kartografických pomůcek vytvořením jednotné soustavy školních kartografických pomůcek, která odstranila obsahovou a geografickou nejednotnost v kartografických pomůckách a velice kladně ovlivnila kartografickou tvorbu.

Tvorba televizních programů pro vyučovací předmět zeměpis a tvorba školních výukových filmů, kterou zabezpečují Československá televize a Československý státní film, se děje rovněž ve spolupráci s didaktiky geografie a geografie (J. Doubrava, M. Havrlant, J. Drdoš).

5 Příprava učitelů geografie

Každá školská reforma je spojena s přípravou kvalifikovaných učitelů geografie. Vysokoškolská kvalifikace učitelů geografie se stala samozřejmostí. V průběhu let však prodělala řadu organizačních a obsahových změn. Připomeňme si jen školy připravující učitele geografie: přírodovědecké fakulty universit, Vysoké pedagogické školy, pedagogické instituty, pedagogické

fakulty. Dlouhá léta (až do roku 1977/78) byli učitelé geografie odděleně připravováni pro výuku na základních školách a odděleně pro výuku na středních školách (v podstatě pro gymnázia). Nejčastější formou přípravy byla dvouaprobební příprava geografie (byla kombinována s disciplínami: biologií, matematikou).

Úkoly Projektu byly a jsou včleněny i v přípravě učitelů geografie. Délka studia byla stanovena na pět let v dvouoborových aprobebních kombinacích (G s R), (M, Tv).

Kvalifikaci učitelů geografie pro výuku na základních i středních školách získávají studenti na universitách, samostatných pedagogických fakultách, na fakultě tělesné výchovy a sportu. Podle požadavků školské správy organizovaly vysoké školy i dálkové studium učitelů geografie. Hodnocení didaktické přípravy učitelů geografie provedl F. Čech (1972).

Pro učitele v praxi organizovaly dlouhá léta vysoké školy i postgraduální studium (v současné době se nerealizuje na vysokých školách). Učitelé v praxi procházeli několikaletým doškolením podle požadavků Projektu, které organizovaly ústavy pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, výzkumné ústavy, krajské pedagogické ústavy, okresní pedagogická střediska (M. Muchová, A. Očovská, I. Konrádová). Na obsahovém zabezpečení tohoto doškolení se podíleli didaktici, geografové, metodikové ústavů a středisek.

II. PODMÍNKY ROZVOJE DIDAKTIKY GEOGRAFIE

1 Kvalifikované kádry

Rozvoj DG byl a je závislý na počtu a kvalitě kádrů. Kádrou základnu DG tvoří pedagogové na vysokých školách s touto specializací, odborníci pracující ve výzkumných ústavech pedagogických, ústavech pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, metodici krajských pedagogických ústavů a okresních pedagogických středisek. Celkový počet těchto pracovníků činí průměrně 160. Širší okruh osob, kteří se podílejí na rozvoji DG, zahrnuje pracovníky řady institucí (nakladatelství, kartografické podniky, n. p. Komenium a Učební pomůcky). V roce 1965 byla didaktika geografie pod označením teorie vyučování zeměpisu zařazena do nomenklatury vědních oborů jako zákonitý důsledek vývoje teorie a praxe vyučování geografie a získala tak oprávnění zvyšování kvalifikace didaktiků (CSc, doc, DrSc., prof.). Prvým československým profesorem DG se stal v r. 1964 prof. Otakar Tichý.

2 Výzkum

DG je trvale zapojena do řešení školních i rezortních výzkumných úkolů.

Ve druhé polovině 50. let se v souladu s československou pedagogikou zabývala DG problematikou tzv. základního učiva. Výsledky tehdejších názorů vyústily v učebních osnovách, které byly zaváděny do škol od roku 1960.

V polovině 60. let se pozornost DG zaměřila na otázky problémového, skupinového a programovaného vyučování. Největší zájem byl o programované vyučování a programované učení. Byly vytvořeny různé vyučovací programy, některé zkušenosti byly získány i s vyučovacími stroji. Knižně byly vydány

v SPN 2 programy. Kladně byly hodnoceny především možnosti aktivní, tvůrčí práce žáků při realizaci programovaného a problémového učení (J. Doubrava, V. Antoník).

70. léta byla ve znamení modernizace obsahu, metod, organizačních forem a pedagogických prostředků. Smyslem těchto snah bylo zvýšení efektivity vyučovacího procesu. Začalo se uvažovat o řízení vyučovacího procesu, o vytvoření obecného modelu vyučovacího procesu. Modernizace obsahu vycházela z potřeby přestavby didaktické struktury geografického poznání vzhledem k pronikavým změnám, které se projevily v geografických vědách v období vědeckotechnické revoluce [objevily se návrhy nových učebních osnov geografie pro základní a střední školy — J. Machyček 1970, řešena byla otázka strukturalizace učiva geografie — J. Knap 1971]. Vrcholila diskuse o pojetí vyučování geografie na základních a středních školách, které se kromě didaktiků geografie a učitelů účastnili i geografové J. Demek, S. Horník, J. Mazúrek, V. Král, L. Mištera). Při modernizaci metod se kladl důraz na metody rozvíjející myšlení, schopnosti a dovednosti žáků, na samostatnou práci, na aktivní formy vyučování (J. Doubrava, A. Valachová, J. Charvát, F. Ševčík, M. Carda, J. Mazúrek, J. Pech). V uvedených letech se začala v DG výrazněji uplatňovat snaha o exaktní řešení didaktických problémů (K. Pecka 1972) a plánovitě a koordinovaně řízení výzkumných programů (O. Tichý 1972, J. Machyček 1972, J. Sabaka 1975). Vědecký výzkum se rozvíjel poměrně zvolna, roztržštěně a nekoordinovaně. Od roku 1971 pracují při ústředních výborech geografických společností komise pro školskou geografii (J. Machyček, M. Papík, F. Brabec), které se zabývají rovněž problematikou výzkumu a usilují o plánovitou a koordinovanou činnost.

V 60. letech vstoupila do DG problematika ochrany přírody a zhruba o 10 let později problematika výchovy k ochraně a tvorbě životního prostředí, která doznala široké publicity v časopise Přírodní vědy ve škole a stala se předmětem výzkumu. Zásady, metody, formy a prostředky výchovy k ochraně a tvorbě životního prostředí ve vyučovacím předmětu zeměpis byly zveřejněny v metodickém pokynu ministerstva školství ČSR v roce 1976. Ve stejné době se začal projevat zájem o využití výsledků kosmického výzkumu při vyučování zeměpisu.

Výzkumem se v DG zabývali převážně pedagogové vysokých škol a pracovníci výzkumných ústavů pedagogických v rámci státních, resortních, fakultních výzkumných úkolů. Pro ilustraci několik příkladů:

- stavem vyučování geografie na základních a středních školách se zabývali V. Antoník 1967, A. Bojkovská 1971,
- stav geografických vědomostí absolventů středních škol analyzoval J. Machyček 1968,
- komunistickou výchovu ve vyučování geografie zkoumal M. Papík 1977, L. Štecová,
- osvojováním geografických pojmů se zabýval J. Sabaka 1971,
- trvalý zájem je o výzkum učebnic zeměpisu (komplexní učebnice geografie — H. Fričová 1976, geografické učební úlohy v učebnicích geografie — A. Wahla 1975, neverbální zdroje geografických informací v učebnicích geografie — A. Wahla 1977, struktura učebnice a model struktury učebnice a souboru učebnic geografie — A. Wahla 1978,

- profilem učitele geografie a přípravou učitelů geografie pro základní školy se zabýval J. Turkota 1967, 1975,
- výzkum postgraduálního studia učitelů geografie organizovala M. Riedlová,
- na problematiku DG jako pedagogické vědní disciplíny se zaměřila H. Fričová 1978,
- experimentální ověřování nového pojetí vyučování geografie prováděli J. Doubrava, J. Herber,
- využívání počítačů v didaktice geografie (při analýze didaktického materiálu, databanky učebních úloh) se věnoval A. Wahla 1975.

Sdělování nových poznatků probíhalo průběžně na seminářích, konferencích, které organizovaly vysoké školy, výzkumné ústavy a obě geografické společnosti. Nejreprezentativnějšími shromážděními se staly sjezdy ČSGS a SGS.

3 Publikační činnost

Výsledky výzkumů a vědeckého bádání byly a jsou publikovány:

1. Metodické časopisy — v roce 1954 vznikl samostatný metodický časopis Zeměpis ve škole, později Dějepis a zeměpis ve škole. Od roku 1971 je problematika vyučování geografie a DG publikována v jednom oddíle časopisu Přírodní vědy ve škole. (Vedoucí redaktorka H. Kühnová-Fričová).

Práce o pedagogických prostředcích ve vyučování geografie jsou uveřejňovány v časopise Učební pomůcky ve škole a v osvětě.

2. Časopis geografické společnosti — Sborník československé geografické společnosti (dříve Sborník československé společnosti zeměpisné, vedoucí redaktor V. Král).

3. Časopis Geografického ústavu SAV — Geografický časopis (vedoucí redaktor akademik E. Mazúr).

4. Sborníky prací a informační materiály vysokých škol a výzkumných ústavů (např. Sborník o vyučování zeměpisu na základní škole, V. Kubičková 1969, KPÚ Brno, Nové informace z regionální geografie, J. Charvát, KPÚ, Ústí nad Labem 1976—1979).

5. Materiály sjezdů československých geografů. Mezi nimi významné místo zaujímají materiály připravené pro XII. sjezd v Českých Budějovicích (Geografie ve škole a v praxi. Studia geographica č. 25, Brno, Geografický ústav ČSAV, 1972) a pro XIII. sjezd v Plzni (Zeměpis ve výchovně vzdělávacím systému, Studia geographica č. 50, Brno, Geografický ústav ČSAV, 1975).

V roce 1977 zahájila Ústřední knihovna pedagogické fakulty Karlovy university vydávání informačních bulletinů z DG, které obsahují anotované bibliografické záznamy z našich i zahraničních geografických časopisů (D. Fr. č.).

Významnou oblast publikační činnosti tvoří vydávání učebnic DG. Ve sledovaném období bylo vydáno 20 titulů učebnic a učebních textů. Prvním titulem byla Metodika vyučování zeměpisu na národní škole od S. Mařana a kol. vydaná v r. 1956. První oficiální vysokoškolský učební text z DG byl napsán O. Tichým a J. Jankou v r. 1959. První vysokoškolská učebnice DG J. Turkoty a kol. vyšla v SPN Bratislavě v roce 1980. Stejně nakladatelství vydalo na konci roku 1985 poslední učebnici DG. Autory jsou J. Machyček — H. Kühnová — M. Papík. (Viz literaturu 2).

Výčet knižní produkce z DG nebyl tak bohatý, aby dosáhl 1 publikace ročně. Přehled o této činnosti podává 3. část přiložené bibliografie.

Podíl didaktických časopisů na šíření nových poznatků mezi čtenáře je nesporný a je zpracován bibliograficky. Věnujme proto pozornost pouze oběma geografickým časopisům, jejichž redakční činnost je nutné hodnotit kladně. Skutečností však zůstane, že DG nevyužila publikačních možností těchto časopisů.

Sborník československé geografické společnosti a Geografický časopis pozvolna zvětšovaly prostor pro příspěvky z DG. Dokladem toho se stala i do jisté míry pravidelná rubrika Zeměpis a škola. V těchto časopisech byly publikovány práce o aktuálních problémech školské geografie (O. Tichý 1963), o metodách a formách dálkového studia oboru učitelství zeměpisu (O. Tichý 1963), o organizaci a stavu dálkového studia (M. Riedlová 1963), o kvalifikaci učitelů zeměpisu (M. Muchová 1963), o školních zeměpisných mapách (L. Loyda 1963), o vývoji školského zeměpisu (J. Janka 1970), o teoretických otázkách didaktiky geografie (O. Tichý 1970), o samostatné práci žáků (M. Papík 1971), o zeměpisných pojmech na základní škole (J. Sabaka 1971), o problémovém vyučování v zeměpise (V. Antonik 1971), o problémech postgraduálního studia (M. Riedlová 1975), o zdrojích neverbálních geografických informací ve vyučování zeměpisu (A. Wahla 1977), o stavu učiva o životním prostředí v učebnicích zeměpisu (M. Drápal 1978), o úspěších a problémech při zavádění nového geografického pojetí (J. Demek, J. Machyček, M. Drápal 1980), o úloze kartografie ve výuce geografie (M. V. Drápela 1980), o experimentální učebnici geografie (R. Čapek 1981) a pod.

III. ZÁVĚRY A PERSPEKTIVY

Didaktika geografie v ČSSR ve druhé polovině 20. století navázala na pokrokové tradice české a slovenské metodiky vyučování zeměpisu. Využívala podmínky pro vlastní rozvoj z rozvoje didaktik jiných vyučovacích předmětů. Čerpala ze zkušeností sovětské geografie a DG socialistických zemí. Výrazně se orientovala na řešení otázek pedagogické praxe, při realizaci geografického vzdělávání mládeže, se zvláštním důrazem na obsahové otázky tohoto vzdělávání. DG usilovala o zmírnění rozporu mezi úrovní poznání vědy a didaktickou transformací tohoto vědního poznání.

Do učebních osnov byly zařazeny poznatky nauky o krajině, obecné socio-ekonomické geografie i problematika ochrany a tvorby životního prostředí. Usilovalo se o zvýraznění postavení vyučovacích předmětů zeměpisu v učebním plánu základních a středních škol. DG usilovala prostřednictvím přestavby obsahu, metod a forem změnit názor na geografii, na místo geografických poznatků v celkové struktuře obecného geografického vzdělání v praktické činnosti občanů socialistické společnosti. (Znovu je třeba zdůraznit poměrně velkou angažovanost didaktiků i geografů, hlavních výborů ČSGS a SGS, školských komisí těchto společností při realizaci úkolů Projektu). Ve vlastním rozvoji vědní disciplíny je třeba zaznamenat kladné výsledky: v oblasti terminologické, struktury vědní disciplíny, v rozvoji speciálních didaktik geografie.

Didaktika geografie se rozvíjela v souladu s obecnými tendencemi rozvoje vědy i s konkrétními tendencemi rozvoje pedagogiky, psychologie, geografie

a kartografie. Její základní zdroje tvoří marxisticko-leninská filosofie, pedagogika, psychologie, geografie a kartografie. Konstituovala se v samostatnou vědeckopedagogickou disciplínu (způsobem typickým pro rozvíjející se mladou vědeckou disciplínu).

Její konstituování se neobešlo bez problémů a dělo se tak, jakoby existovaly interdisciplinární bariéry, které jakoby zdůrazňovaly to, co ji od ostatních věd odlišuje, co ji před působením ostatních věd uzavírá.

Některé obecné tendence rozvoje vědy, např. matematizace, systematizace, algoritimizace, semiotizace, diferenciacce, integrace, kybernetizace, ekologizace a formatizace se v DG dosud projevily okrajově. Rovněž nedostatečná pozornost byla dosud věnována metodologickým problémům, metodologickým základům DG.

Pro československou didaktiku geografie je možno formulovat další úkoly takto:

1. Propracovat metodologické základy didaktiky geografie.
2. Obecné tendence rozvoje vědy aplikovat na didaktiku geografie.
3. Integrovat vědecké poznání a přínos jiných vědních disciplín, tvořivě je využívat při budování nové koncepce didaktiky geografie.
4. Založit další rozvoj DG na interdisciplinárním a systémovém přístupu, což je plně v souladu s rozvojem současné vědy, která bourá interdisciplinární bariéry a vyhledává interdisciplinární vztahy.

Z toho vyplývá i formální závěr, že je žádoucí oprostít se od termínu „pomocné vědy“ a nahradit jej termínem, který by přesněji odpovídal dané skutečnosti, např. „hraniční, styčné vědy“. Každá tato hraniční věda studuje daný didaktický objekt, jev či situaci společně, ale ze svého úhlu, ze svých pozic.

Bouráním interdisciplinárních bariér se DG „otevřívá myšlení jiných věd.“ Jde nyní však jen o to, které disciplíny to mají být a které jejich pojmy a metody.

Prohlubující se kontakty s jinými disciplínami vycházejí z didaktiky vědeckého poznání, v němž platí, že čím hlouběji konkrétní disciplína pronikne do zkoumaného předmětu, čím dokonaleji jej pozná, tím nutnější jsou kontakty s ostatními disciplínami.

Z výčtu tzv. hraničních věd didaktiky geografie je třeba uvést kybernetiku, semiotiku, logiku, systémovou vědu, informatiku, heuristiku.

Jiným podnětem pro rozvoj DG jsou nové nebo rozvíjející se obory v obecné pedagogice: pedagogická kybernetika, pedagogická ergonomie, pedagogická ekologie, pedagogická metrologie, pedagogická kvalimetrie, pedagogika dospělých, semiodidaktika, kartografická semiodidaktika, z dalších teorie učebního plánu, teorie učebních osnov, teorie učebnic, teorie učebních úloh, teorie vyučovacích metod, teorie pedagogických prostředků.

5. Pro bezprostřední potřeby praxe řešit závažné otázky cílů geografického vzdělávání (v rámci celoživotního geografického vzdělávání) se zaměřením na jeho formativní funkci koncepci geografického vzdělávání. Vypracovat teorii učebních osnov vyučovacího předmětu geografie, rozvíjet teorii učebnic geografie a školních geografických atlasů.

Vlastnímu vyučovacímu procesu věnovat pozornost především z hlediska procesuálního: aplikovat poznatky psychologie, kybernetiky, rozvíjet tvůrčí geografické myšlení žáků, rozvíjet specifikum geografického vzdělávání tj.

vizuální výchovu při vnímání geografických objektů, jevů a systémů v krajině a v kartografických zobrazeních.

6. Vypracovat generální linii rozvoje DG v ČSSR v souvislosti s programy rozvoje československé společnosti, s programem dalšího rozvoje vzdělanostní úrovně lidu a v souvislosti s potřebou celoživotního vzdělávání obyvatelstva.

Didaktika geografie v ČSSR ve svém dosavadním vývoji prokázala svoji životnost, splnila a plní úkoly školské politiky v oblasti geografického vzdělávání mládeže a má všechny potřebné předpoklady k dalšímu progresivnímu rozvoji.

LITERATURA

1. BIBLIOGRAFIE

1. Didaktika zeměpisu. Informační bulletin. Výběrová bibliografie. UK, Praha 1977—1984, 9 str.
2. JANOVSKÝ, J., STEJSKAL, A., KNOP, J.: Výběr článků k metodice vyučování zeměpisu z časopisu Zeměpis ve škole a Dějepis ve škole z let 1959—1963. SPN, Praha 1964.
3. HORŇÁK, K.: Metodika zeměpisu. Bibliografie knižních a časopiseckých článků. SPK, Brno 1967.
4. LENDL, E.: Metodika zeměpisu. Bibliografie knižních publikací a časopiseckých článků. SPK, Brno 1959.
5. Soupis vybraných článků 21.—30. ročníku časopisu Přírodní vědy ve škole a 17.—18. ročníku Zeměpisu ve škole. Přírodní vědy ve škole, 30, 10, 1978—1979, s. 383—389.

2. UČEBNICE A UČEBNÍ TEXTY Z DIDAKTIKY GEOGRAFIE

6. DOUBRAVA, J.: Kapitoly z metodiky vyučovania zemepisu. SPN, Bratislava 1963.
7. FRAŇO, J., ANTONÍK, V.: Vybrané kapitoly z teórie vyučovania geografie. Alfa, Bratislava 1974.
8. FRIČOVÁ, H.: Didaktika geografie. Úvod do studia, Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků, Praha 1968.
9. GARDAVSKÝ, V.: Vybrané kapitoly z metodiky vyučování zeměpisu, Universita Karlova, Praha 1971.
10. HAČUNDA, S.: Vybrané kapitoly z metodiky zemepisu. SPN, Bratislava 1957.
11. CHALUPA, P., ŠUPKA, J.: Vybrané kapitoly ze speciální didaktiky geografie. ÚJEP, Brno 1984, 46 s.
12. KOLEKTIV: Teória vyučovania zemepisu [uč. text pro PGS]. Alfa, Bratislava 1973.
13. MAŘAN, S., DOUBRAVA, J., BARKMANNOVÁ, J.: Metodika vyučování zeměpisu na základní škole. SPN, Praha 1957.
14. MACHYČEK, J.: Základy didaktiky fyzické geografie. PŘF UP, Olomouc 1982.
15. MACHYČEK, J.: Didaktika fyzické geografie. PŘF UP, Olomouc 1984.
16. MACHYČEK, J., KÜHNLOVÁ, H., PAPIK, M.: Základy didaktiky geografie. SPN, Bratislava 1985, 344 s.
17. PECKA, K.: Základy didaktiky kartografie, I, II. SPN, Praha 1979, 1984.
18. SABAKA, J.: Kapitoly z teórie vyučovania zemepisu v ZDŠ. Pedagogická fakulta, Trnava 1975.
19. ŠUPKA, J.: Cvičení z teorie vyučování zeměpisu. Universita J. E. Purkyně, Brno 1971.
20. TURKOTA, J. a kol.: Základy všeobecnej didaktiky geografie. SPN, Bratislava 1980.
21. TURKOTA, J.: Metodika zemepisu pre PGS. SPN, Bratislava 1972.

22. TICHÝ, O., JANKA, J.: Metodika zeměpisu. SPN, Praha 1959.
23. WAHLA, A.: Didaktika zeměpisu 1. Obecná didaktika zeměpisu. Pedagogická fakulta, Ostrava 1973.
24. WAHLA, A.: Didaktika zeměpisu 2. Speciální didaktika zeměpisu. Pedagogická fakulta, Ostrava 1974.
25. WAHLA, A.: Didaktika geografie v období vědeckotechnické revoluce. Pedagogická fakulta, Ostrava 1980.

3. OSTATNÍ PUBLIKACE Z DIDAKTIKY GEOGRAFIE

26. CÍFKA, V.: Vybavení a uspořádání zeměpisných sbírek na ZDŠ, I, II. Ústav pro učitelské vzdělání, Praha 1971, 1972.
27. DOUBRAVA, J.: Zeměpisné vycházky. SPN, Praha 1956.
28. DOUBRAVA, J.: Samostatná práce v zeměpise. SPN, Praha 1968.
29. DOUBRAVA, J.: O komunistické výchově v zeměpise na ZDŠ, SPN, Praha 1972.
30. GUTWIRTH, L., CÍFKA, V.: Práce s audiovizuálními pomůckami v zeměpise. SPN, Praha 1967.
31. CHUDÝ, J.: Film a diafilm vo vyučovaní zemepisu, SPN, Bratislava 1968.
32. CHUDÝ, J., TREBIŠOVSKÝ, J., HAPALA, D.: Audiovizuálne pomôcky v zemepise. UP, Banská Bystrica 1971.
33. CHUDÝ, J.: Audiovizuálne pomôcky vo vyučovaní zemepisu. SPN, Bratislava 1972.
34. KNAP, J.: Strukturalizace učiva zeměpisu. Ústav pro vzdělávání učitelů, Praha 1971.
36. MAZÚREK, J.: Metóda terénnych pozorovaní vo vyučovaní zemepisu na základnej a strednej škole. Osveta, Martin 1984.
36. MOSTECKÝ, V., NĚMEČEK, V.: Zeměpisná cvičení v přírodě. Pedagogická fakulta, Ústí nad Labem 1973.
37. PAPÍK, M.: Náčrtník učiteľa zemepisu. SPN, Bratislava 1959.
38. PAPÍK, M., JANEK, F.: Názorné pomôcky v zemepise a dejepise. SPN, Bratislava 1964.
39. PAPÍK, M.: Práca v zemepisnom záujmovom krúžku. SPN, Bratislava 1967.
40. PAPÍK, M.: Náčrty vo vyučovaní zemepisu. SPN, Bratislava 1973.
41. PECH, J.: Úloha zeměpisu ve výchově k volbě povolání, UK, Praha 1970.
42. WAHLA, A.: Terminologický a výkladový slovník didaktiky geografie. Pedagogická fakulta, Ostrava 1983.

4. PRÁCE Z HISTORIE DIDAKTIKY GEOGRAFIE

43. DAVID, K.: O začátcích vyučování zeměpisného ve školách obecných a měšťanských. Praha 1898.
44. FRIČOVÁ, H.: Didaktická transformace, hlavní metoda didaktiky geografie. Sborník ČSGS, 85, 4, 1980, s. 307—314.
45. FRIČ, D., MUCHA, L.: České školní nástěnné mapy a zeměpisné atlasy. Přírodní vědy, SPN, Praha 1961.
46. JANKA, J.: Vývoj a význam školského zeměpisu. Sborník ČSSZ, 75, 1, 1970, s. 32—39.
47. MACHÁČEK, J.: Stručné dějiny zeměpisu školského a jeho metod. E. Šolc, Telč 1906 nebo 1907.
48. MACHYČEK, J.: Čtvrtstoletí didaktiky geografie na katedře geografie a didaktiky geografie Přírodovědecké fakulty University Palackého. Acta UPO, FRN 86 Geographica-Geologica, XXV, SPN, Praha [v tisku].
49. SOUKUP, F. A.: Zeměpis v našich školách. Zábřeh 1913.

РАЗВИТИЕ ДИДАКТИКИ ГЕОГРАФИИ В ЧЕХОСЛОВАКИИ В 1956—1986 ГГ.

В статье характеризуется и оценивается развитие дидактики географии в ЧССР за последние 30 лет. Дидактика географии стала самостоятельной дисциплиной и развивалась в благоприятных общественных и экономических условиях с учетом общих тенденций развития науки и конкретных тенденций развития педагогики, психологии, географии и картографии.

Учебный предмет география стал постоянной составной учебных планов основных школ и гимназий. Количество уроков не удалось сохранить (понижилось на 42 часа в неделю по сравнению с 1954 г.). С внедрением чисто географического содержания учебного предмета краеведение, количество часов однако увеличилось на 63 в неделю.

Созданию учебников по географии, методических пособий к учебникам и школьных географических атласов уделялось постоянное и заслуженное внимание. Начала развиваться также теория учебников по географии. Издано более 100 наименований учебников по географии. В деле создания педагогических пособий можно отметить значительный прогресс, главным образом в школьной картографии и в деле создания диаккомплектов для обучения региональной географии. Развивалось создание школьных географических фильмов и телепередач для обучения географии.

Качественно поднялась подготовка учителей географии для основной и средней школы. Учителя географии получают вузовскую квалификацию посредством обучения в университетах и на самостоятельных педагогических факультетах. Дидактика географии обладает своими квалифицированными кадрами (профессорами, доцентами, кандидатами наук, специалистами в научно-исследовательских институтах, в областных педагогических учреждениях и в районных педагогических центрах). Эти кадры занимаются исследованиями в рамках планов государственных и отраслевых исследований (основной учебный материал, проблемное, групповое, программное обучение, усовершенствование содержания и методов, воспитание к охране и возобновлению окружающей среды). Заслуживающей внимания является также численность опубликованных результатов исследований и статей дидактиков географии. В Географическом журнале и в Сборнике Чехословацкого географического общества введены рубрики „География и школа“.

На основе до сих пор протекающего позитивного развития дидактики географии в статье рассматриваются перспективы дальнейшего развития дидактики географии в Чехословакии (ударение положено на методологические вопросы, на междисциплинарный подход, на аппликацию знаний смежных наук, на запросы педагогической практики). Статья призывает к разработке генеральной линии развития чехословацкой дидактики географии для наполнения цели, касающейся обеспечения географическим обучением населения на протяжении всей его жизни.

Перевод: Л. П р а в д о в а

Arnošt W a h l a

DEVELOPMENT OF THE DIDACTICS OF GEOGRAPHY
IN CZECHOSLOVAKIA IN 1956—1986

The development of the didactics of geography in Czechoslovakia during the last 30 years is characterized and evaluated in the contribution. The didactics of geography was constituted as a self-standing discipline and developed satisfactorily in social and economic conditions according to the tendencies in the development of science

as well as to the concrete tendencies in the development of pedagogics, psychology, geography and cartography.

The educational subject of geography became permanent part of educational plans for both basic schools and gymnasia, nevertheless endeavours to maintain the total number of educational hours failed (decrease by 42 hours per week, as compared to 1954). With introducing merely geographical content in the educational subject of the former local history and geography the number of educational hours increased, however, by 63 hours.

A permanent and deserved attention was paid to creation of geographical textbooks, of methodic manuals to textbooks and of school geographical atlases. Even the theory of geographical textbooks began developing. More than 100 titles of geographical textbooks were published. As to creation of pedagogical means great advance may be observed above all in the school cartographical creation as well as in creation of di-sets for teaching regional geography. Creation of school geographical films and television creation for teaching geography developed, too.

The preparation of teachers for geography at basic and middle schools increased strikingly in quality. The teachers of geography obtain their qualification within the five-year study at universities and self-standing pedagogical faculties. The didactics of geography possesses their own qualified persons (professors, docents, candidates of sciences, specialists at research institutes, at regional pedagogical institutes, at district pedagogical centres). These skilled persons go into the state and department researches (basic teaching matter, teaching by problems, by groups and by programmes, up-to-dating both the content and methods, education of the protection and creation of human environment). Remarkable is also the extent of published results in investigation and work by workers in the didactics of geography. Both the *Geografický Časopis* and *Sborník Československé Geografické Společnosti* have introduced headings for Geography and School.

The contribution, on the basis of so far positive development in the didactics of geography, formulates the perspectives of further development of the didactics of geography in Czechoslovakia (emphasis being put on methodological questions, on an interdisciplinary approach, on application of findings from border-line sciences, on the needs of pedagogical practice). The contribution calls upon working-up a general line for the development of Czechoslovak didactics of geography in connection with the aim to assure a whole-life geographical education of the population.

Translated by A. Krajičír